

Για το βιβλίο

Ανδρέας Πανταζόπουλος
Με τους Πολίτες κατά του Λαού. Το ΠΑΣΟΚ της Νέας Εποχής
 εκδ. Εστία, Αθήνα 2006, 402 σελ.

Ντόρα Γιαννάκη

Τον Ιανουάριο του 2004, μέσα σ' ένα κλίμα κομματικού ενθουσιασμού και προσδοκιών, ο Γιώργος Παπανδρέου ανέλαβε την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ εισάγοντας ένα νέο πολιτικό μοντέλο με βασικό σύνθημα την έννοια της «συμμετοχικής δημοκρατίας». Με το βιβλίο του *Πολίτες κατά του Λαού. Το ΠΑΣΟΚ της Νέας Εποχής*, ο Ανδρέας Πανταζόπουλος προβαίνει σε μια κριτική παρουσίαση-ανάλυση των βασικών συστατικών στοιχείων της νέας πολιτικής ατζέντας αναδεικνύοντας παράλληλα προβληματισμούς για το ιδεολογικό υπόβαθρο καθώς και τα όρια εφαρμογής της.

Αρχικά, στα δύο πρώτα μέρη του βιβλίου (που τιτλοφορούνται *Πολιτική συγκυρία και κριτική της μεταπολίτευσης και Διαχείριση της ήττας και στρατηγικές ανασυγκρότησης*), ο Πανταζόπουλος σκιαγραφεί την πολιτική διαδρομή και τον πολιτικό λόγο του Γιώργου Παπανδρέου από το ξεκίνημα της δεκαετίας του 1980 μέχρι και τον Ιούλιο του 2005, χρησιμοποιώντας ένα ιδιαίτερα πλούσιο αρχειακό υλικό (ομιλίες, συνεντεύξεις και άλλα κείμενα). Σύμφωνα με τον συγγραφέα, σε όλη αυτή την χρονική περίοδο, ο Γιώργος Παπανδρέου επιδεικνύει μια «φανατική, στα όρια της ιδεοληψίας, εμμονή στα ίδια θέματα», σε «έννοιες και πρακτικές τις οποίες θεωρούσε ως μονόδρομο προκειμένου τόσο το ίδιο το ΠΑΣΟΚ όσο και το πολιτικό σύστημα να ανακτήσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών». ¹ Πρόκειται για τον βασικό πυρήνα του προτεινόμενου νέου μοντέλου διακυβέρνησης το οποίο συνίσταται σε έννοιες, ιδεώδη και πρακτικές, όπως: συμμετοχή του πολίτη, κοινωνική συνευθύνη και κοινωνική λογοδοσία, κομματική ανασυγκρότηση και «ανοικτό» κόμμα, αποκέντρωση και διαβούλευση, αντικρατισμός, αυτοδιαχείριση, ηλεκτρονική δημοκρατία και ηλεκτρονική δικτύωση, νέες ευέλι-

Η **Ντόρα Γιαννάκη** είναι πολιτική επιστήμων, εξωτερικός επιστημονικός συνεργάτης του ΕΚΕΠΙΣ.

κτες πολιτικές ταυτότητες, ατομική και συλλογική αυτονομία, ατομικά και μειονοτικά δικαιώματα, κοινωνία πολιτών, ανάδειξη του ρόλου των τοπικών κοινωνιών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και κοινωνικά κινήματα, κτλ. (σελ. 15, 51-52, 110-111, 137-138, 164, 173).

Ο συγγραφέας, εν συνεχεία, κυρίως στο τρίτο μέρος (με τον τίτλο *Στον αστερισμό του κοινωνιακού*) αλλά και σε άλλα σημεία του βιβλίου, αναδεικνύει μια σειρά από σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τα όρια του νέου αυτού μοντέλου. Μεταξύ αυτών, θα θέλαμε να ξεχωρίσουμε τα εξής τρία:

– Σε ποιο βαθμό η νέα πολιτική πρόταση του Γιώργου Παπανδρέου ανταποκρίνεται στα δεδομένα και στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας;

– Συντελεί το νέο μοντέλο διακυβέρνησης στον διάλογο για τη διαμόρφωση ενός πλουσιότερου και αποτελεσματικότερου θεωρητικού οπλοστασίου στο χώρο της Ευρωπαϊκής Αριστεράς;

– Ποιο είναι το περιεχόμενο το οποίο δίνει η ατζέντα της συμμετοχικής δημοκρατίας στην Πολιτική εν γένει;

Ο Πανταζόπουλος, θεωρεί ότι η νέα θεματική περί συμμετοχικής δημοκρατίας δεν συνάδει προς την ελληνική πραγματικότητα και τη μορφή του ελληνικού πολιτικού συστήματος. Κι αυτό διότι, τόσο οι πολιτικές ελίτ όσο και η ευρύτερη κοινωνία δεν είναι ακόμη σε θέση να λειτουργήσουν σε συνθήκες τόσο προωθημένων συμμετοχικών διαδικασιών όσο αυτών που προτείνει η ατζέντα της συμμετοχικής δημοκρατίας. Στην πραγματικότητα, δεν φαίνεται να υπάρχουν στην ελληνική κοινωνία δυνάμεις ικανές να σηκώσουν το βάρος της «κοινωνικής συνευθύνης», μιας και η κοινωνία πολιτών (μη κυβερνητικές οργανώσεις, κοινωνικά κινήματα, Τοπική Αυτοδιοίκηση, σύλλογοι και μαζικοί φορείς του συνδικαλισμού, δίκτυα και πρωτοβουλίες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, κτλ.) υπήρξε πάντοτε ιδιαίτερα ισχνή στη χώρα μας συγκριτικά με άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. ² Έτσι, μολοντί τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση του αριθμού των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην Ελλάδα, το πεδίο αυτό χαρακτηρίζεται από ασάφεια καθώς οι οργανώσεις αυτές δεν λειτουργούν κάτω από ένα ενιαίο νομικό καθεστώς που να ρυθμίζει τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας τους, ενώ παράλληλα ανακύπτουν ερωτήματα σχετικά με το βαθμό ανεξαρτησίας τους από τους όποιους πελατειακούς, κρατικούς και άλλους μηχανισμούς εξουσίας.

Ο Πανταζόπουλος υποστηρίζει επίσης ότι η ατζέντα της συμμετοχικής δημοκρατίας δεν έχει να συνεισφέρει ουσιαστικά στη συζήτηση γύρω από το μέλλον της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας κυρίως διότι δεν

εισηγείται καμία εναλλακτική λύση απέναντι στην παγκοσμιοποίηση. Πιο συγκεκριμένα, η συμμετοχική ρητορική αντιμετωπίζει την παγκοσμιοποίηση ως μια αναπόφευκτη, μονόδρομη διαδικασία, ως μια «ατιθάσευτη φυσική δύναμη» όπως θα το έθετε ο Stuart Hall. ³ Σύμφωνα με αυτήν τη λογική, ο ρόλος και οι λειτουργίες του έθνους-κράτους έχουν υπονομευθεί σε τέτοιο βαθμό από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης ώστε πλέον δεν έχει νόημα να μιλά κανείς για ταξική πάλη και άλλους κοινωνικούς αγώνες εντός του έθνους-κράτους, αλλά μόνον για διεθνείς, υπερ-εθνικές, συγκρούσεις. Μια τέτοια όμως περιγραφή της πραγματικότητας, μοιάζει πολύ με εκείνη του Μπλαιρικού *Τρίτου Δρόμου*, στην οποία τα περιθώρια ελέγχου ή έστω ρύθμισης των αρνητικών συνεπειών της παγκοσμιοποίησης είναι ανύπαρκτα, και όπου κύριο καθήκον του κράτους είναι η ταχύτατη προσαρμογή της κοινωνίας στις απαιτήσεις του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού με την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της «τρίτοδρομικής» προσέγγισης συνιστούν οι αποκαλούμενες πολιτικές «κοινωνικής αλληλεγγύης» και «κοινωνικής συνοχής» που ευαγγελίζεται η «συμμετοχική δημοκρατία», όπου η κοινωνική πολιτική παύει να είναι κύρια ευθύνη του κράτους και εναπόκειται πλέον στη φιλανθρωπία και στο αίσθημα κοινωνικής υπευθυνότητας της κοινωνίας πολιτών και του λεγόμενου «Τρίτου Τομέα». ⁴

Το πιο αδύναμο ίσως στοιχείο της νέας πολιτικής πρότασης αφορά τον τρόπο με τον οποίο ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ αντιλαμβάνεται την πολιτική. Τονίζει με έμφαση την ανάγκη μεταλλαγής του παλαιοκομματικού, συγκεντρωτικού, πολιτικού *«συστήματος μας»* (κράτος, πολιτικά κόμματα, συνδικάτα), και τη δημιουργία μιας «ανοιχτής» κοινωνίας, με τη συμμετοχή νέων και «άφθαρτων» φορέων πολιτικής, όπως οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τα κοινωνικά κινήματα. Σ' αυτό το νέο πολιτικό σύστημα κεντρικός πρωταγωνιστής είναι ο ενεργός και συνειδητοποιημένος πολίτης, «μια νέα πολιτική φιγούρα χωρίς ιδιαίτερες ταξικές και ιστορικές δεσμεύσεις, χωρίς ομόλογες κληρονομημένες προκαταλήψεις και παγιωμένα στερεότυπα... με ευαισθησίες, με προσωπικά πάθη και εξατομικευμένες προσδοκίες» (σελ. 276), ο οποίος υπερβαίνει τα στενά ατομικά συμφέροντά του αλλά και τα συλλογικά συμφέροντα της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει, μέσα από οργανωμένες συμμετοχικές διαδικασίες διαβούλευσης. Είναι εμφανές ότι σε όλη αυτή την διαδικασία απουσιάζει παντελώς ο λαός, οι κοινωνικές τάξεις, αλλά και τα διαφορετικά, αντίπαλα, συμφέροντα. Για την

ακρίβεια απουσιάζουν οι κοινωνικές συγκρούσεις και έτσι η πολιτική μεταμορφώνεται σε θέατρο διαχειριστικής επίλυσης διαφορών και ανάδειξης ορθολογικών συναινέσεων. Όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πανταζόπουλος, στο πλαίσιο της συμμετοχικής ρητορικής «η πολιτική, ο πολιτικός, το πολιτικό κόμμα καλούνται...να γίνουν διαπραγματευτές, να αποφύγουν τις παραλυτικές συγκρούσεις, οιωνό όλων των μελλοντικών δεινών...Στο εξής το πολιτικό κατανοείται μέσα από...έναν ορισμένο συμμετοχικό διάλογο χωρίς κοινωνικά κυρίαρχους και κυριαρχούμενους» (σελ. 155).

Μια τέτοια όμως αντιμετώπιση της πολιτικής κρύβει σημαντικούς κινδύνους. Όπως το έχει θέσει η Chantal Mouffe, «η ιδιαιτερότητα της σύγχρονης δημοκρατίας έγκειται στην αναγνώριση και τη νομιμοποίηση της σύγκρουσης. Μια δημοκρατία που λειτουργεί ικανοποιητικά απαιτεί μια ενεργό σύγκρουση ανάμεσα σε διαφορετικές δημοκρατικές πολιτικές θέσεις».⁵ Όταν αυτή η δημοκρατική αντιπαλότητα απουσιάζει, «η υπερβολική έμφαση στη συναίνεση μαζί με την υποβάθμιση της σύγκρουσης οδηγεί στην απάθεια και στην υποχώρηση της πολιτικής συμμετοχής».⁶ Από όλα τα παραπάνω, γίνεται πιστεύουμε διακριτό ότι η «διαβουλευτική» συμμετοχική δημοκρατία, έχοντας ως αυτοσκοπό τη γενικευμένη συναίνεση, ποντάροντας στη σύγκλιση των πολιτικών προγραμμάτων αλλά και την υπέρβαση των ορίων Αριστεράς/Δεξιάς, τροφοδοτεί την πολιτική απάθεια, και εντέλει την απα-

ξίωση της πολιτικής, την έκπτωσή της στο επίπεδο της απλής διαχείρισης (πράγμα που ωθεί, επιπλέον, την επένδυση του ανταγωνιστικού κοινωνικού δυναμικού σε ακραίες πολιτικές επιλογές, όπως ο ακροδεξιός λαϊκισμός). Έτσι, μάλλον ακυρώνονται και οι όποιες ανανεωτικές θεσμικές και ιδεολογικές διαστάσεις που μπορεί να κομίζει ένας λόγος αυτού του είδους.

Εν κατακλείδι, το βιβλίο του Ανδρέα Πανταζόπουλου *Με τους Πολίτες κατά του Λαού. Το ΠΑΣΟΚ της Νέας Εποχής* αποτελεί μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και οξυδερκή μελέτη: ο συγγραφέας δεν πραγματοποιεί απλώς μια λεπτομερή παρουσίαση και ανάλυση του πολιτικού λόγου του Γιώργου Παπανδρέου περί συμμετοχικής δημοκρατίας, αλλά προχωρά και σε μια διεξοδική αποδόμηση της νέας αυτής πολιτικής θεματολογίας υπογραμμίζοντας τις θεωρητικές και πρακτικές της αδυναμίες. Τίθενται έτσι στο προσκήνιο ουσιαστικοί προβληματισμοί για το παρόν και το μέλλον του ΠΑΣΟΚ αλλά και της Αριστεράς γενικότερα, προβληματισμοί που οπωσδήποτε αξίζει να συζητηθούν.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Απόσπασμα από ομιλία του Ανδρέα Πανταζόπουλου στην εκδήλωση για την παρουσίαση του βιβλίου του *Με τους Πολίτες κατά του Λαού. Το ΠΑΣΟΚ της Νέας Εποχής*, που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα της ΕΣΗΕΑ στις 21/11/2006. Η ομιλία δημοσιεύθηκε στη μηνιαία

επιθεώρηση *Ο Πολίτης*, τεύχος 149, Νοέμβριος 2006.

2 *Ibid.*

3 Stuart Hall, 'The Great Moving Nowhere Show', στο *Marxism Today*, Νοέμβριος/Δεκέμβριος 1998, σελ. 11.

4 Οι Anthony Giddens και Tony Blair έχουν τονίσει επανειλημμένως την ανάγκη μεταρρύθμισης του κοινωνικού κράτους με τη μεταφορά ευθυνών-αρμοδιοτήτων κοινωνικής πολιτικής στον Τρίτο Τομέα (Third Sector). Σύμφωνα με τους Giddens και Blair, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί ένα «θετικό» κοινωνικό κράτος βασισμένο στις αρχές της οικονομικής και προσωπικής ευθύνης, όπου η κοινωνική πολιτική θα επαφίεται όχι μόνο στο κράτος αλλά και στις συνεισφορές των ίδιων των πολιτών και άλλων φορέων της κοινωνίας πολιτών. Βλέπε σχετικά: Άντονι Γκίντενς, *Ο Τρίτος Δρόμος-Η Ανανέωση της Σοσιαλδημοκρατίας*, (Αθήνα: Πόλις, 1998); Anthony Giddens, *The Third Way and its Critics*, (Cambridge: Polity Press, 2000); Tony Blair, *New Britain-New Politics for the New Century*, (London: The Fabian Society, 1998). Εκτεταμένη κριτική των πολιτικών του Τρίτου Δρόμου έχω πραγματοποιήσει στη μεταπτυχιακή μου διατριβή *Locating the Third Way* στο Πανεπιστήμιο του Έσσεξ (Colchester, 2000).

5 Chantal Mouffe, 'The Radical Centre-A Politics Without Adversary', στο *Soundings*, No. 9, (1998), σελ. 13-15.

6 *Ibid.* Βλέπε επίσης Chantal Mouffe, *Το Δημοκρατικό Παράδοξο*, (Αθήνα: Πόλις, 2004).